

Teemu Väisänen

SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYKSEN DIGITOINTIHANKKEET

Suomen Muinaismuistoyhdistys on asettanut tavoitteekseen saattaa mahdollisimman suuren osan vuodesta 1874 jatkuneesta julkaisuutuotannosta tutkijoiden ja muun yleisön käyttöön verkon kautta ilman maksuja tai muita esteitä. Tässä kirjoituksessa käsitellään Suomen Muinaismuistoyhdistyksen digitointihankkeita, joilla tavoitetta pyritään saavuttamaan vähitellen.

Avainsanat: digitointi, avoin julkaiseminen, julkaisemisen kulttuuri

Suomen Muinaismuistoyhdistys julkaisee nykyisin neljää julkaisusarjaa, joita ovat *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja-Finska Fornminnesföreningens Tidskrift*, *Suomen Museo-Finskt Museum*, *Kansatieteellinen Arkisto* sekä *Iskos*. Näistä julkaisusarjoista vanhin on *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja*, joka perustettiin vuonna 1874. Julkaisun mallina toimi Ruotsin muinaismuistoyhdistyksen (Svenska Fornminnesföreningen) julkaisema *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*.¹ Vaikka sarjan alkuaikoina siinä julkaistiin myös arkeologiaa ja kansatiedettä käsitteleviä artikkelikokoelmia sekä monografioita, nykyään sarja on keskittynyt erityisesti taidehistorian alan tieteellisiin monografioihin.

Aikakauskirjaa seurasivat vuonna 1894 tiedotuslehdiksi tarkoitetut *Suomen Museo* ja *Finskt Museum*, joilla oli alkuun sama sisältö ja joiden tarkoitus oli palvella paitsi tutkimusta myös kansanvalistusta. Vuonna 1903 tiedotuslehdet yhdistettiin taloudellisista syistä, ja ne ilmestyivät vuoteen 1910 asti nimellä *Suomen Museo-Finskt Museum*. Tämänkin jälkeen julkaisusarjoja on ajoittain julkaistu yhteisjulkaisuina, ja vuoden 2020 numerosta alkaen julkaisut ovat jälleen yhdistyneet yhteiseksi vuosikirjaksi, jossa julkaistaan tutkimusartikkeleita sekä katsauksia, kirja- ja näyttelyarvioita, matkakertomuksia, haastatteluja ja ajankohtaisia puheenvuoroja kulttuuriperinnön tutkimuksen ja museologian aloilta.

1900-luvulla yhdistyksen julkaisusarjoissa seurasi vaihtuvuutta, kun yhdistys perusti ja lakkautti julkaisusarjoja. Vuonna 1912 perustettu *Finlands kyrkor* -julkaisusarja perustui Suomen kirkkojen inventointeihin esikuvanaan ruotsalainen *Sveriges kyrkor – konsthistorisk inventarium*.² Inventoinnista vastanneiden Muinaistieteellisen toimikunnan virkamiesten suuren työtaakan takia julkaisutyö edistyi hitaasti, ja sarjan toinen osa julkaistiin vasta vuonna 1930. Tätä seurasi pitkä tauko, jolloin kirkkojulkaisujen edistämiseen haettiin rahoitusta. Vuonna 1959 julkaisuille saatiin jatkoa, kun Suomen Muinaismuistoyhdistys alkoi julkaista *Suomen kirkot – Finlands kyrkor* -sarjaa opetusministeriön ja kirkkohallituksen rahoituksella. Vuonna 1973 vastuu julkaisusta siirtyi Museovirastolle.

Vuonna 1927 julkaistiin puolestaan ensimmäinen osa *Eurasia Septentrionalis Antiquasta*, jonka tavoitteena oli tarjota alusta Itä-Eurooppaa ja Pohjois-Aasiaa käsitteleville arkeologisille ja etnografisille tutkimusartikkeleille. Kansainvälinen julkaisusarja perustui pitkälti professori A. M. Tallgrenin henkilökohtaiseen panokseen, ja sarjan julkaiseminen päättyi Tallgrenin heikentyneen terveyden sekä julkaisun taloudellisten haasteiden seurauksena vuonna 1938.³

Vuonna 1934 Muinaismuistoyhdistys perusti *Kansatieteellisen Arkiston*, joka julkaisee edelleen ajankohtaista kansatieteellistä ja etnologista tutkimusta. *Kansatieteellisen Arkiston* perustamisen ja julkaisutoiminnan vakiintumisen myötä kansatieteellinen tutkimus siirtyi pois *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjasta*, josta alkoi vähitellen muodostua taidehistorian alaan kuuluvien laajempien tutkielmien foorumi. Julkaisusarjojen tieteenalakohtainen eriyttäminen synnytti painetta myös arkeologisen julkaisusarjan perustamiselle. Vuonna 1976 perustettiin *Iskos*, jonka tavoitteena oli tarjota alusta arkeologian alan väitöskirjoille ja muille monografioille, artikkelikokoelmille, konferenssien esitelmille sekä tutkimusprojektien tuloksille.

Julkaisusarjojen lisäksi yhdistys on julkaissut useita erillisteoksia sekä yhteisjulkaisuja muiden tahojen kanssa. Vuonna 2023 Muinaismuistoyhdistyksen julkaisusarjojen ja erillisteosten julkaisuluetteloihin on kirjattu yhteensä 575 teosta.

Avoimen julkaisutoiminnan taustaa

Suomessa opetusministeriö antoi ensimmäiset suosituksensa avoimesta julkaisemisesta ja tutkimuksen avoimuudesta vuonna 2005.⁴ Avointa julkaisutoimintaa ryhdyttiinkin edistämään vuosina 2006–2007 toimineen, opetusministeriön rahoittaman OA-JES-hankkeen aikana. Yksi hankkeen aikaansaannoksista oli Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) perustama Open Journal Systems (OJS)-julkai-

sualusta, jonka tarkoituksen oli helpottaa lehtien toimitustyön mekaanisia vaiheita erityisesti avointa julkaisutoimintaa harjoittaneille tieteellisille seuroille.⁵

Suomen Muinaismuistoyhdistyksessä avoin julkaisutoiminta nousi keskusteluun vuonna 2007, ja vuoden 2007 toimintakertomuksessa digitaalista julkaisemista kuvaillaan jopa ”johtokunnan työskentelyn painopistealueeksi”. Sittemmin digitaalinen julkaiseminen on huomioitu osana yhdistyksen julkaisustrategian suunnittelua. Varsinaisesti avoin julkaiseminen ja digitaalinen julkaiseminen ovat näkyneet yhdistyksen toiminnassa kuitenkin vasta 2010-luvulla. Vuonna 2012 Suomen Muinaismuistoyhdistys liittyi OJS-julkaisualustan käyttäjäksi *Iskos*-sarjan julkaisemista varten. Tavoitteena oli avata *Iskoksen* julkaisut verkossa luettaviksi vuoden viiveellä ensi-ilmestymisestään, vaikkakaan julkaisualustan käyttö ei lopulta saanut tuulta alleen ja avoimena verkkoon ladattiin vain kaksi teosta.

Vuonna 2017 TSV rakensi OJS-alustan pohjalta uuden, artikkelikokoelmille suunnatun palvelun nimellä Journal.fi.⁶ Tällöin OJS-alustalle julkaistut *Iskokset* siirtyivät uuteen palveluun muiden tieteellisten seurojen julkaisusarjojen mukana. Suomen Muinaismuistoyhdistys otti sivuston varsinaisesti käyttöön kuitenkin vasta koronapandemian aikaan vuonna 2020, jolloin myös *Suomen Museolle* avattiin oma julkaisualustansa. Vuonna 2021 *Iskos* ja *Suomen Museo* luopuivat karensiaikakäytännöstä, minkä seurauksena julkaisut on siirretty Journal.fi-alustalle samanaikaisesti paperiversion julkaisemisen kanssa.

Digitointihankkeet

Vuonna 2016 Suomen Muinaismuistoyhdistys toteutti yhteistyössä Kansalliskirjaston ja Suomalais-Ugrilaisen Seuran kanssa pilottihankkeen kulttuurihistoriallisesti merkittävien vanhojen julkaisujen digitoimiseksi. Hankkeen aikana digitoitiin kaikki ennen vuotta 1945 ilmestyneet teokset sarjoista *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja*, *Kansatieteellinen Arkisto*, *Suomen Museo* ja *Finskt Museum*. Teokset julkaistiin Kansalliskirjaston Fenno-Ugrica-kokoelmassa. Hankkeeseen saatiin rahoitusta Suomen tiedekustantajien liitolta, minkä lisäksi Suomen Muinaismuistoyhdistys osallistui sen kustannuksiin.⁷

Julkaisujen digitointia jatkettiin Journal.fi-alustan laajemman käyttöönoton seurauksena vuonna 2021, mistä alkaen yhdistyksen digitoidut julkaisut on pyritty keskittämään TSV:n hallinnoimille julkaisualustoille. Vuoden 2021 digitointihanke toteutettiin Suomen tiedekustantajien liiton myöntämällä apurahalla, jota haettiin tällä

kertaa julkaisusarjojen uusimpien teosten digitointiin. Koska Journal.fi-sivusto tuki vain artikkelikokoelmia, apurahaa käytettiin *Suomen Museo, Iskos ja Finskt Museum* -sarjoille. Digitointiin sisällytettiin kokeiluluontoisesti yhteensä 23 teosta.

Digitointihankkeen yhteydessä laadittiin myös Suomen Muinaismuistoyhdistysten julkaisujen yhteinen hakemisto, johon koottiin kaikkien julkaisusarjojen artikkelit ja monografiat eriteltynä tekijöittäin. Hakemiston laatimisessa hyödynnettiin Tuukka Talvion vuonna 1995 laatimaa *Suomen Museo ja Finskt Museum* -sarjojen hakemiston tietoja, mutta muiden sarjojen julkaisujen tiedot jouduttiin keräämään yksitellen kustakin teoksesta.⁸ Hakemistoa käytettiin alkuun lähinnä tekijänoikeuksien selvittämiseen, mutta vuonna 2023 se julkaistiin myös digitaalisessa muodossa.⁹ Hakemisto muutettiin tällöin interaktiiviseksi siten, että hakemistoon kirjattuihin julkaisuihin syötettyjen hyperlinkkien kautta voi siirtyä lukemaan kyseistä julkaisua digitaalisessa muodossa.

TSV:n avattua monografioille suunnatun Edition.fi-alustan vuonna 2021, digitointia päätettiin jatkaa hankkeella, joka kattaisi myös *Kansatieteellisessä Arkistossa* ja *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjassa* julkaistuja monografioita. Digitointihankkeen jatkamiseen saatiin jälleen Suomen tiedekus-
tantajien liiton apuraha, jonka turvin vuonna 2023 digitointiin yhteensä 66 teosta yhdistyksen eri julkaisusarjoista. Alustalle on sittemmin lisätty myös yhdistyksen julkaisusarjoissa julkaistuja uusia monografioita.

Digitoinnin tavoitteita

Digitoinnilla ja avoimella julkaisemisella pyritään parantamaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisujen saavutettavuutta ja käytettävyyttä. Digitoituina aineistot ovat saatavilla ajasta ja paikasta riippumatta, minkä lisäksi yhdistyksen monipuolinen vieraskielinen aineisto saavuttaa myös kansainvälisen lukijakunnan. Saavutettavuutta edistää myös julkaisualustalle digitoinnin yhteydessä lisättävät ja hakukoneille näkyvät metatiedot, joiden avulla julkaisut huomioidaan nopeasti Google Scholarin kaltaisissa hakupalveluissa.

Digitointihankkeissa on kiinnitetty erityisesti huomiota yhdistyksen loppuunmyytyyn kirjallisuuteen. Huolimatta teosten iästä, niistä monet ovat säilyttäneet merkityksensä oman alansa perusteoksina ja ovat siksi tärkeitä lähteitä tutkijoille ja opiskelijoille. Tällä hetkellä yhdistyksen julkaisuista 257 on loppuunmyyty ja niistä on jäljellä ainoastaan yhdistyksen julkaisuvarastossa säi-

lytettävät arkistokappaleet. Loppuunmyytyjen teosten digitoinnin voidaan nähdä myös suojelevan yhdistyksen kirjallisuutta, sillä tällöin aineistojen säilyminen varmistuu myös muussa kuin niiden fyysisessä muodossa

Digitointi tarjoaa mahdollisuuksia myös yhdistyksen kirjallisuuden käyttöön myös uudenlaisin tutkimusmenetelmin. Tekstintunnistuksen (OCR) avulla digitoitua aineistoa voidaan hyödyntää osana suurempia aineistokokonaisuuksia tekstinlouhinnan keinoin, jolloin aineistosta voidaan tietokoneen avulla tunnistaa yhteneviä piirteitä ja muodostaa tutkijoille korpuksia.¹⁰ Esimerkiksi erisnimien tunnistuksen (NER, named entity recognition) avulla aineistosta voitaisiin hakea entistä kattavammin tiettyyn tutkijaan, maantieteelliseen alueeseen tai kulttuuriryhmään viittaavia artikkeleita, jotka aikaisemmin ovat saattaneet jäädä hakukoneiden tavoittamattomiin. Yksinkertaisimmillaan hakuja voidaan tehdä myös digitoinnin yhteydessä luodun katalogin avulla otsikkotason hakukomentojen avulla.

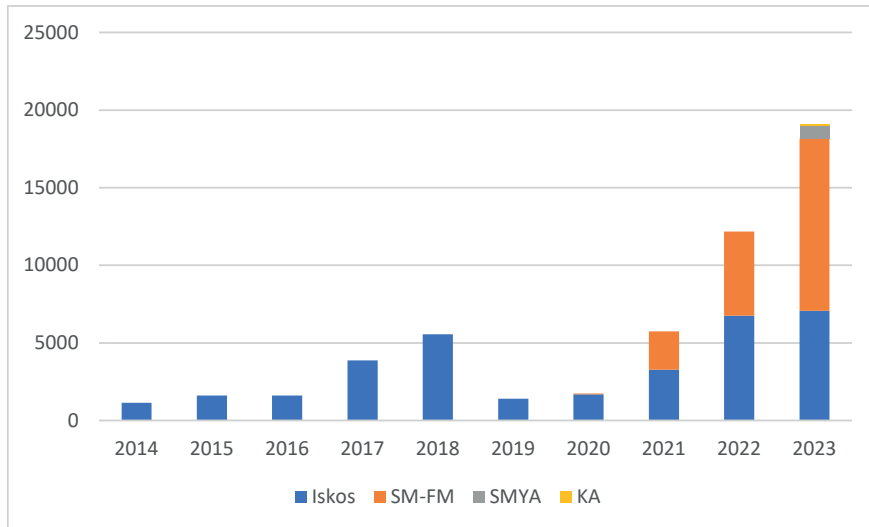
Digitoinnin tuloksia

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen digitointihankkeiden edistymistä ja aineiston saavutettavuutta voidaan arvioida TSV:n julkaisualustojen keräämien tilastojen avulla. Tilastointi yltää vuoteen 2014 asti, jolloin Journal.fi-sivustolta löytyivät yhdistyksen ensimmäiset verkkoon siirtämät *Iskos*-sarjan julkaisut. Vuonna 2020 alustalle siirrettiin ensimmäinen *Suomen Museo-Finskt Museum* -sarjan vuosikirja, mutta varsinaisesti digitointihankkeiden tulokset ovat havaittavissa vasta vuodesta 2021 alkaen.

Tiedostolatausten kokonaismääriä tarkasteltaessa voidaan todeta, että pisimpään luettavissa olleen *Iskoksen* latausmäärät olivat vuoden 2023 päätteeksi yhdistyksen julkaisusarjoista merkittävimpiä (33 980 latausta), vaikkakin myös *Suomen Museo-Finskt Museum* -sarja on tavoittanut uutta lukijakuntaa enenevässä määrin (19 053 tiedostolatausta). Vuonna 2023 verkkoon siirrettyjä *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjaa* (791 tiedostolatausta) ja *Kansatieteellistä Arkistoa* (91 tiedostolatausta) on toistaiseksi luettu verrattain vähän, mutta monografioille suunnatun Edition.fi-alustan vakiinnuttaessa asemaansa ja digitoitujen julkaisujen määrän kasvaessa tiedostolatausten voidaan odottaa lähtevän vähitellen kasvuun. Kaiken kaikkiaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen digitoituja julkaisuja on luettu TSV:n julkaisualustojen kautta yhteensä 53 915 kertaa. Digitointihankkeiden alettua määrä on myös kasvanut vuosittain, mikä kertoo osaltaan hankkeiden merkityksestä ja kannustaa jatkamaan digitointia myös tulevaisuudessa.

Lopuksi

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen digitaalisille julkaisualustoille on tällä hetkellä lisätty yhteensä 194 monografiaa ja artikkelikokoelmaa. Ottaen huomioon, että yhdistys on julkaissut historiansa aikana yhteensä 575 teosta, merkittävä osa julkaisuista on edelleen digitoimatta. Digitointihankkeille haetaan jatkorahoitusta vuodelle 2024, jolloin tavoitteena on digitoida ja ladata verkkoon ainakin 60 julkaisua.

Kuva 1. Yhdistyksen julkaisusarjojen tiedostolataukset TSV:n julkaisualustoilla.

Viitteet

- 1 Talvio 2020, 231.
- 2 Hakli 2018.
- 3 Kivikoski 1960, 70; Kokkonen 1985, 8.
- 4 Opetusministeriö 2005.
- 5 Hedlund & Montonen 2008, 2.
- 6 Pölönen ym. 2021, 587.
- 7 Kunnas-Pusa & Ehrnsten 2017, 76.
- 8 Talvio 1995.
- 9 Väisänen 2023.
- 10 Saarti 2016, 34

Lähteet

- Hakli, Olli 2018. *Suomen kirkot – Finlands kyrkor* -julkaisusarja. Museovirasto. <http://www.sadanvuodensatoa.fi/fi/artikkelit/suomen-kirkot-julkaisusarja> Viitattu 27.10.2023.
- Hedlund, Turid & Claus Montonen 2008. Promoting open access in Finland – the OA-JES project. *Sciecom Info* 4, nro 1, 1–3. <http://urn.fi/URN:ISSN:1652-3202>
- Kivikoski, Ella 1960. *Tehty työ elää. A. M. Tallgren 1885–1945*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Kokkonen, Jyri 1985. Aarne Michaël Tallgren and *Eurasia Septentrionalis Antiqua. Fennoscandia archaeologica* II, 3–10. <http://urn.fi/URN:ISSN:2737-0135>
- Kunnas-Pusa, Liisa & Frida Ehrnsten 2017. En tidsresa genom de vetenskapliga tidskrifternas historia. Digitaliseringen av Finska fornminnesföreningens publikationer. *Finskt Museum* 2017, 76–80. <http://urn.fi/URN:ISSN:1235-0087>
- Opetusministeriö 2005. Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistio. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-442-883-0>
- Pölonen, Janne, Sami Syrjämäki, Antti-Jussi Nygård & Björn Hammarfelt 2021. Who are the users of national open access journals? The case of the Finnish Journal.fi platform. *Learned Publishing* 34, nro 4, 585–592. <https://doi.org/10.1002/leap.1405>
- Saarti, Jarmo 2016. Digitaalinen humanismi pohjoismaissa. *Informaatiotutkimus* 35(1–2), 33–36. <http://urn.fi/URN:ISSN:1797-9129>
- Talvio, Tuukka 1995. *Suomen Museo Finskt Museum 1894–1993*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Talvio, Tuukka 2020. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisuista. *Suomen Museo* 2020, 231–234. <http://urn.fi/URN:ISSN:0355-1806>
- Väisänen, Teemu 2023. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisut kautta aikain*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Kirjoittaja | Författaren

Teemu Väisänen on arkeologi ja Turun yliopiston väitöskirjatutkija. Hän on toiminut Suomen Muinaismuistoyhdistyksen julkaisusihteerinä vuodesta 2020 alkaen ja on vastannut yhdistyksen uusimpien digitointihankkeiden toteutuksesta.

Teemu Väisänen är arkeolog och doktorand vid Åbo universitet. Han har verkat som publikationssekreterare i Finska fornminnesföreningen sedan 2020 och ansvarat för genomförandet av föreningens senaste digitaliseringsprojekt.